

ORBÁN CSABA

Az információ kriminalisztikai ontológiája,
bizonyításelméleti transzformációjának kérdései
a nyomozásban

„A bizonyosság, akkor is, ha keserű a tudás, mindig sokkal, de sokkal jobb, mint a nem tudás bizonytalanságában élni.” Azt gondolom, Julia Quinn ezen – nem éppen a tudomány világából származó – idézetével¹ tökéletesen és teljességében megragadható a nyomozás mint hatósági tevékenység, természetesen azok szemszögéből, akik az állami büntetőigény érvényesítése céljából végzik mindennapi tevékenységüket, gyakorolják hivatásukat. Hiszen a másik oldal birtokában van az említett tudásnak, azonban érdeke ennek az eltitkolása, leplezése a hatóságok előtt. Így válik igazzá és helyessé a nyomozás rövid jellemzése, amelyet a tankönyvek általában úgy jellemeznek: a „nem tudástól a tudásig vezető eljárási szakasz”². És ezt a tudást az információk változatos sokasága jelentheti az eljárásban, amiket a szakember összegyűjt, „megemészt”, majd megkísérel belőle bizonyítékot gyártani, és ha ezt megfelelően teszi, akkor megoldja az ügyet, vagy a már megoldott ügyet csiszol-gatja, tökéletesíti, így az eljárást sikerre viszi. A következőkben azt kísérlem meg vizsgálat alá vonni, hogy mi is ez az információ, a nyomozati szakot tekintve milyen módon érkezik az eljárásba, s ez a folyamat miként állja ki a törvényesség próbáját, végül pedig, hogy milyen információs értékkel bírnak az egyes bizonyítékkategóriák a büntetőeljárásban.

A büntetőeljárások alatt, különösen azok nyomozati szakában, de hívhatjuk az eljárás kezdeti, vagy megalapozó stádiumának is, legmélyebb meggyőződéseim szerint az információk – természetesen az eljáráshoz kapcsolódó releváns információkról van szó – beszerzése, azok értékelése, felhasználhatóvá tétele, bizonyítékkénti transzformál(ód)ása a legfontosabb feladat. Ennek az előkészítő szakasznak két további eljárási szakaszt is ki kell elégítenie, tudniillik teljes körű nyomozati anyaggal kell ellátnia az ügyész szakot, azaz az ügyész számára a megalapozott vádemelés lehetőségét kell megteremtenie, valamint lehetőleg a legteljesebb peranyagot kell szolgáltatnia a bírósági tárgyaláson részt vevők számára.

Az elméleti síkon megjelenő okfejtésem szinte teljes egészében a gyakorlat elméletté tétele, hiszen egy eljárásban – jogállamban – először mindig az azt meghatározó jogszabályok születnek meg, ezeket a gyakorlatban (kógens módon) alkalmazzák, majd ezt az alkalmazást követhetik a bíróságok, illetve ajánlások, tehát a gyakorlat tapasztalatainak elméleti összefoglalása. A leírt, a büntetőeljárás előkészítő szaka tekintetében támasztott követelmények aktivitást követelnek a lefektetett jogszabályok, egyéb szabályzók és a jogtudomány eddig kimunkált elméleti eredményei szerint. Az említett aktivitás oly markáns a mindennapi bűnüldöző tevékenységben, hogy az egyes eljárási cselekmények sikeres vagy sikertelen bevégezése után a végrehajtónak nincs ideje sem a siker, sem a sikertelenség kielemezésére. Meggyőződéseim, hogy a hosszú időn keresztül bűnüldöző munkát végzők inaktív tudatában olyan, a mindennapi praxisban nélkülözhetetlen elméleti ismeretek torlódnak fel, amivel sok esetben ők maguk sincsenek teljes egészében tisztában.

Ezeket az elméleti ismereteket nem a jogszabályok rendelkezéseinek vagy a kriminalisztikai tankönyvek ajánlásainak elsajátítását értem, sokkal inkább szubjektív praktikákat, a detektív ravasz „politikussá” vagy pszichológussá válásának képességét, ha az információ megszerzése érdekében éppen ezt kívánja a helyzet. Ezen ismeretanyag elsajátítása hosszú távon valódi hasznot hajthat a kriminalisztika tudománya terén.

A tanulmányban a saját és „idegen” tapasztalati eredmények megismerése után a szimpla rendszerezés módszerével kívánom bemutatni a véleményem szerint legfontosabb bizonyítékkeltő forrás, az információ létjogosultságát, fontossága okán mindent megelőző elsőségét, bizonyítékkeltő erejét, a praxis és a hatályos jogszabályok néha ellentmondásos, de többnyire egymással párhuzamos, egymásból merítő vonalát követve. Egyben azt is remélem, hogy olyan új következtetéseket is sikerül levonnom és megindokolnom, amelyek a gyakorlatba átültetve építő jelleggel hathatnak a praxisra.

Lássuk tehát, mi is az információ és az milyen módo(ko)n jut(hat) be a büntetőeljárásba!

Mi az információ?

Az információ fogalma megtalálható³ például Heinz Zemanek meghatározásában. Az emberi létezés elválaszthatatlanul átfogó folyamatokban – a dön-

¹ Julia Quinn: A vikomt. Gabo Könyvkiadó, Budapest, 2010

² Bócz Endre: Kriminalisztika a tárgyalóteremben. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008

³ Heinz Zemanek: Információelmélet. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1957

tés, a feldolgozás, a kommunikáció – különleges szerepe van az ismeret és az információ fogalmainak. A kommunikációnak többféle felfogása, modellje ismeretes. Tágabb, információelméleti keretben a kommunikáció úgy képzelhető el, hogy az információforrásból származó ismereteket az adó jelekké alakítja (kódolja), és továbbítja. A jelek egy bizonyos közegen (csatorna) át eljutnak a vevőhöz, az pedig a felvett jeleket visszaalakítja információkká (dekódolja). Az így kapott üzenet a címzett birtokába jut.

Az iménti megfogalmazás némileg idegennek és túl műszakinak tűnhet, ám nyelvtani értelmet adva a levezetésnek, rájöhethetünk, hogy tökéletes, egyik legfontosabb eleme pedig, hogy a kapott üzenet a címzett birtokába jusson. Ha e műszaki modellt átültetjük a büntetőeljárásba, az információforrásaink lesznek azok a hordozók, amelyek révén az egyes információk – törvényes úton – bekerülhetnek az eljárásba. És hol is hat az információ? Az információs műveletek céljaik elérése érdekében a tudati (emberi felfogóképesség és kognitio) dimenzióban fejtik ki hatásaikat, így közvetlenül az emberi gondolkodást, észlelést, értelmezést veszik célba.⁴ Kriminálisztikai szempontból mégis az a legfontosabb, hogy a címzethez érkeve, torzulásmentesen és objektív módon rögzüljön.

Ide kívánczok Balázs Sándor remek gondolata, amely szerint „Minden kommunikációs rendszerben tetten érhetőek közös alapok. Előzetes ismereteink birtokában adatokat hozunk létre, majd terjesztünk. Másik szemszögből nézve adatokat szerzünk be és dolgozunk fel. A kommunikáció révén valaki valamit valahogyan számításba vesz. Kommunikáció révén kapcsolatba kerülhetünk a külvilággal, ezáltal alkalmazkodhatunk a környezetünkhöz. Kommunikáció nélkül nem lehetne élet.”⁵

Ha e gondolatot átültetjük a büntetőeljárás dinamikus rendszerébe, láthatjuk, hogy információ híján a legmodernebb kriminálisztikai eszközök is csődöt mondanak, hiszen ha nincs „beérkező” anyag az eljárásban, nincs mit feldolgozni, azaz nincs mit értékelni és nincs mit bizonyítékká tenni.

A kriminálisztikai információ

A kriminálisztika tudományában neves tudósok foglalkoztak az információ eljárásbeli kérdéseivel. A kriminálisztika fejlődése és alkalmazása szempont-

⁴ Haig Zsolt – Várhegyi István: Hadviselés az információk hadszíntéren. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005
⁵ Balázs Sándor: Az információk használata, hasznosítása és haszna. OMKK, Budapest, 1990, 20. o.

jából fontos tudományok közül kiemelhető az információelmélet, a hírtovábbítás matematikai elmélete, az informatika pedig az információk megszerzésével, rendezésével, tárolásával, feldolgozásával összefüggő ismeretek összessége, mondja Bócz Endre.⁶

Ahogy az előbbiekből kitűnik, egy kommunikáció – legyen az verbális vagy más tapasztalati felismerés – során kerülünk birtokába egy adatnak, amely e kommunikált tényre vonatkozó ismeret. Ez az ismeret az, amely átadható és átvehető, és e folyamat az informálás, a közlés tárgyaül szolgáló adat pedig az információ.⁷

Mielőtt rátérnék a nyomozati szakban előforduló információforrások és -hordozók leírására, röviden rá kell mutatnom arra, hogy természetesen az információk a büntetőeljárás minden szakaszában jelen vannak. Az ügyészi, valamint bírói szak nem tartozik szorosan a tanulmányom témájához, de azt azért meg kell említeni, hogy a büntetőeljárás e szakaszaiban is jelentős szerepet kap az információ, illetve ennek beszerzése, feldolgozása, értelmezése.

Az ügyészi szak az új információk beszerzését tekintve talán viszonylag passzívnak mondható, hiszen itt tulajdonképpen a nyomozó hatóság már korábban említett „alapozó” tevékenysége eredményének a feldolgozása történik, de e szakaszban is szükség lehet új információ beszerzésére, ezzel – a beszerzendő információ összetettségétől függően – az ügyész általában a nyomozó hatóságot bízza meg. Kivétel lehet ez alól a nyomozó és katonai ügyészségek által lefolytatott eljárás.

Ennél jóval dinamikusabb információbeszerzést igényel a bírósági eljárási szakasz, ahol de facto folyik a bizonyítási eljárás. Itt jegyzem meg, hogy nem értek egyet maradéktalanul azzal az elmélettel, amely szerint bizonyításnak kizárólag a bíróság előtti eljárásban volna helye. Ha ugyanis azt a példát vesszük, amelynek során a nyomozó hatóság őrizetbe vesz, majd előterjeszt az ügyészségnek az előzetes letartóztatás bíróságnak történő indítványozása céljából, nos, meggyőződésem, hogy az indítványa megtétele érdekében az ügyészségben ki kell alakítani a meggyőződés valamilyen fokát, ellenkező esetben a bíróságnak intézett ügyészi indítvány elmarad. És ugyancsak a bizonyítékok értékelésén keresztül alakítja ki magában a meggyőződést, tehát bizonyít az ügyész, amikor törvényadta lehetőségével él, és megrovás intézkedést alkalmaz, azaz elmarasztal, vagy éppen elhalasztja a vádemelést. Nézetem szerint nincs arra jogszabályi rendelkezés, hogy a büntetőeljárásban a meg-

⁶ Bócz Endre: Kriminálisztika I–II. BM Kiadó, Budapest, 2004, 53. o.
⁷ Bócz Endre (2008): i. m.

győződés bármilyen fokának kizárólag a bíróban kell kialakulnia. E meggyőződés minden olyan személy számára kötelező a büntetőeljárásban, aki valamilyen döntési helyzetbe kerül, e meggyőződés pedig, függetlenül a büntetőeljárás szakától – a tisztességes eljárás elvén nyugodva – csak a (törvényes) bizonyítékokra alapozható.

Itt az információk beszerzésének teljes kínálata felvonultatható, tehát e tekintetben egyenértékű a többi szakasszal, mégis az információk beszerzésének célja és módja eltérő. Más-más információkon nyugszik tehát a nyomozó, az ügyész és a bíróság döntése.⁸

Aktív és passzív információ

Az információ leginkább adatok, de általában adathalmazok átadását értem. A kriminalisztikai releváns információ valamilyen bűncselekmény elkövetéséhez, esetleg elkövetőjéhez kapcsolódó adatok összessége, olyan adatoké, amelyek közelebb visznek ahhoz, hogy legalább megközelítőleg megismerhessük a lezajlott eseményeket. Ezek az információk származhatnak valamilyen aktivitásból, például verbális közlésből (tanú, terhelt kihallgatása, információvásárlás), vagy információt szolgáltathat egy tárgy is, amelyet értelmezve jutunk el az általa közvetített információhoz (okirat, tárgyi bizonyítási eszköz). Már most meg kell jegyeznem, hogy mindezen aktív és passzív információk, bizonyos kötött – jogszabály által meghatározott – eljárási cselekmények során válnak bizonyítékká (tanú közlése tanúkihallgatás során, okirat-lefoglalással). Aktív és passzív információ szükségszerűen egymás mellett történő alkalmazására, és ekként bizonyítékká válására eklatáns példa a fényképről felismertetés mint bizonyítási kísérlet, ezekről bővebben később lesz szó.

Az aktív információ fogalmát legegyszerűbb a passzív, vagy statikus információ leírásával megadni. Álláspontom szerint passzív információ mindaz az ismerethalmaz, amelyet valamilyen adathordozóról ismerhetünk meg. Ilyenek lehetnek – a teljesség igénye nélkül – a bűncselekmények helyszínein rögzített nyomhordozók által közvetített, egyes okiratokból kiolvasható, az adatgyűjtések összegzéséből megállapított adatok, információk. Ezek az információk tehát vannak, léteznek, az adott pillanatban és később is bármikor fellelhetők, elemezhetők, esetleg további információkhoz vezethetnek. Megismerésük után

⁸ Bócz Endre – Finszter Géza: Kriminalisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 17. o.

általában nem hozzák azonnali döntési vagy cselekvési helyzetbe a megismert, az eljárások különbségeiből adódóan nyilván lehetnek kivételek, ilyen a helyszíni szagnyom alapján kutyával történő forró nyomon üldözés.

Ezzel szemben az általam aktívnak nevezett információk keletkezésüket tekintve is cselekvést, aktivitást feltételeznek. Ezek tipikusan azok az információk, amelyeket valamilyen cselekvés hordoz, legáltalánosabban valakinek a verbális közlése. Az aktív információ a legnagyobb értékű adatismeret az eljárásban, amely a legváratlanabb helyzeteket hozza, sokszor a megoldást adja az eljárásban, ezért gyakran azonnali reakciót kíván meg.

Az igazat megvallva az aktív információ bevezetése az eljárásba tulajdonképpen végül statikus adatot fog alkotni, hiszen a verbális úton beszerzett információt valamilyen jogszabály által előírt módon dokumentálni kell, az eljárásba bevinni, így oda jutunk, hogy az aktív információ az alapja a statikus információnak, azaz belőle válik egy eljárási metamorfózison keresztül statikus információ, amelyet a büntetőeljárás-előkészítő szakban „archiválunk”, azaz megőrizzük a későbbi eljárási szakaszoknak.

Az előbbi okfejtést lezárandó, meg kell jegyezni, hogy egyáltalán nem kívánom lebecsülni a statikus információk erejét. Hiszen sok olyan eset lehetséges, amelyben pusztán a statikus információk sikerre viszik a büntetőeljárást. Ha példaként vesszük azt az esetet, amelyben az emberölés elkövetője a helyszínen hagyja értékelhető ujjnyomatát, biológiai anyag-maradványát és egyéb kétséget kizáróan azonosíthatóságát jelentő ismérveit, a büntetőeljárás nyomozati szakasza máris sikeres, a bűncselekmény felderített, optimális esetben bizonyított.

Ilyen esetben a bizonyítékok rendelkezésre állnak, és az aktív információknak (például terhelt vallomása) már egyfajta másodlagos szerepe lesz csupán, még ha a bizonyítékok között nem állíthatunk is fel rangsort. Ilyen esetekből van azonban a kevesebb, és ha az eljárás megkezdésekor nem áll rendelkezésre elegendő statikusan szerzett információ, akkor minden aktív információ aranyat ér.

Látható az előbbiekből, hogy az aktív információ „hatásterülete” éppen ott kezdődik, ahol a statikus információk nem vagy már nem érvényesülnek.

A bizonyítékok jogszabályi és alapelvi követelményei

Nézzük meg, miként érkezhethet a büntetőeljárásba – süllyal a nyomozati szakaszra – információ!

Azt leszögezhetjük, hogy az eljárásba csak jogszabályok által nyitva álló utakon kerülhet be olyan információ, adat, amely a későbbiekben fel is használható. Értelemszerűen egyéb, sőt számtalan módon is kerülhet be adat, ennek bizonyítékká transzformálásáról azonban nem beszélhetünk, hiszen a jogszabály által meg nem engedett módon megszerzett információ eljárási metamorfózisához hiányzik a katalizátorként működő törvényesség.

Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény 6. cikke szerint „*Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja*”.

Ezzel párhuzamosan az alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése szerint „*mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el*”.

A bíróság vonatkozásában tehát a pártatlanság és a függetlenség, az eljárás tekintetében annak tisztességes volta a követelmény. Mindezekből következik a büntetőeljárás fő alapelvei között szereplő tisztességes eljárás alapelve. Egy tisztességes, pártatlan eljáráshoz szükséges az a törvényes folyamat, amelynek során az eljárásba bejutott információk a jogszabály által taxatív felsorolt bizonyítékfajták valamelyikévé változnak.

A törvényesség követelménye explicit hangsúlyt kap a büntetőeljárás törvényben: a törvény 78. § (4) bekezdése szerint *nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg*. Jól látható tehát, hogy a tisztességes eljárás fogalma – legalábbis a bizonyítékok eljárási létére szűkítve az összehasonlítást – ha nem is szinonim a törvényesség fogalmával, azt egyik fő alkotó elveként magában hordozza.

Az információ bizonyítékká alakulásának lehetséges módjai a büntetőeljárásban

Az információk eljárásba kerülésének törvényes lehetőségeit elsősorban és alapesetben a büntetőeljárásról szóló törvény (Be.) határozza meg. Ahhoz tehát, hogy egy beszerzett információból bizonyíték legyen, az e törvény által

meghatározott valamely bizonyítási eszköz-kategóriába kell kerülnie, más esetben bizonyítékként nem lesz kezelhető, azaz vagy egyáltalán nem válik bizonyítékká, vagy bizonyító ereje dacára azt – törvénytelen volta miatt – figyelmen kívül kell hagyni a bizonyítási eljárásban.

A Be. 76. § (1) bekezdése szerint a bizonyítás eszközei a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása. Ha aktív vagy passzív információk szerint csoportosítjuk e bizonyítási eszközöket, akkor aktív információk alapra támaszkodik a tanú és a terhelt vallomása, passzív információt kíván meg a tárgyi bizonyítási eszköz, valamint az okirat. Álláspontom szerint az aktív és passzív információk források sajátos struktúrájú keveredése a szakértői vélemény, amely kettős transzformáció után válhat bizonyítékká, ennek folyamatát a következőkben kívánom ismertetni.

A két legfontosabb aktív információforrás – a Be.-ben szabályozott bizonyítási eszközöket tekintve – a tanú vallomása és a terhelt vallomása. E kettő közül is a tanú elmondása esik nagyobb súllyal latba, hiszen az konstans erővel bír, ellentétben a gyanúsított vallomásával, amely bármikor visszavonható. A hatályos büntetőeljárás előírások évtizedek óta a kihallgatást szabályozzák a jogalkalmazás szempontjából lényeges történések résztvevői tényekről szerzett ismereteinek hatósági megszerzésére szolgáló alkalomként.⁹

A kihallgatások – ha belegondolunk – esszenciális információforrásként szolgálhatnak, hiszen ezen a csatornán vándorol be az az információ, amelyre az eljárásban szükség van. Tulajdonképpen irányított információszerezésként foghatjuk fel, az információk csatornák közül a legtöbb lehetőséget nyújtó forrás, hiszen itt konkrétan azokat az információkat lehet bevinni az eljárásba, amelyek relevánsak, szükségesek, az információk áramlása pedig ezen eljárási cselekmény közepette irányítható, célhoz köthető, pontosítható, tulajdonképpen az eljárás „testére” szabható. Az informálódónak ebben az esetben áll rendelkezésére a legtöbb eszköz az információáramlás alakításához, ezt csak az informálódó gyakorlata és felkészültsége, a tanú rendelkezésre álló ismeretei, valamint a tanúkihallgatás abszolút és relatív akadályai gátolhatják.

Kissé másként van ez a gyanúsított kihallgatásának esetében, ahol a gyanúsított, ha úgy dönt is, hogy vallomást tesz, igazmondásra nem kötelezett, az információk valótlanságáért – bizonyos kivételektől eltekintve – felelősségre nem vonható. Mindettől függetlenül, lehetőségeiben ugyanaz rejlik, és eredményében ugyanoda is vezethet, mint a tanúkihallgatás.

⁹ Uo. 132. o.

Érdekes eljárási kérdést vet fel a tanú vallomásának kérdése abban az esetben, ha a tanú később gyanúsított lesz. Felhasználható-e bizonyítékként – azaz információs adatként – annak a személynek a tanúkenti kihallgatása, akit tanúként még az igazmondás kötelezettsége terhel – az eljárás későbbi szakaszában pedig gyanúsítottá válik. A Be. meghatározott feltételek mellett (291. §) megengedi, hogy a terhelt tanúként tett beismerő vallomását figyelembe vehesse a bíróság, de ha a tanúként kihallgatott – immár terheltként – nem kíván vallomást tenni, vagy a cselekményét tagadja, ennek felhasználása a bíró belátásán és értékelésén múlik.¹⁰

A szakértői vélemény esetében egy sajátos információforrással szembesülünk. Álláspontom szerint ebben az esetben arról van szó, hogy az eljáró hatóság már beszerez egy „információs nyersanyagot”, amely maga is adatokkal szolgálhat az eljárásban, majd ennek a nyersanyagnak a sajátos átalakulása nyomán jutunk el a garanciális információforráshoz, a szakvéleményhez. Mondhatjuk tehát, hogy egy kettős információs átalakulás szükséges ahhoz, hogy egyrészt az előbb említett nyersanyagból a szakvélemény elkészülhessen, másrészt a kész szakvélemény releváns információkkal szolgálhasson az eljárásban. Ebben az esetben a katalizátor a szakértő, a garancia pedig a szakértői vélemény elkészítésére vonatkozó kógens jogszabályok, valamint a szakértői függetlenség mint alapelvei kérdés. Példa lehet erre a büncselekmény helyszínén feltalált daktiloszkópiainyom-töredék, amely azt az elsődleges információt nyújtja az eljáró hatóság számára, hogy ez a helyszínen talált nyom akár az elkövető is lehet. Ez elsődleges információként kerül a szakértői kiemelő határozatba, így az elkészült szakértői vélemény másodlagos és immár az eljárásban releváns információként kezeli, hogy az említett nyomtöredék azonos az elkövető ujjlenyomatával. Persze azzal a megjegyzéssel, hogy a szakértendő dolog, elváltozás, adat stb. lesz a továbbiakban a bizonyíték, míg az erről készült vélemény ennek mintegy garanciális vizsgálata.

Az okiratok fontos információhordozók. Azt is leszögezhetjük, hogy a büntetőeljárásban a legtöbb esetben a más bizonyítékok nyomán levont következtetés, esetleg maga a bizonyíték is okiratban jelenik meg. Előbbire példa lehet a tárgyi bizonyítási eszközről készült rendőri jelentés, míg utóbbira a tanú vagy gyanúsított kihallgatásáról készült jegyzőkönyv.

Témámnál maradva, klasszikus információs csatorna, vagy ha úgy tetszik, általános információbeviteli eszköz a rendőri jelentés mint okirat. A rendőri

jelentés lehet önálló, az eljárás valamely mozzanatát, a hatóság valamely cselekvését rögzítő okirat, amely bizonyító erővel bírhat, valamint valamely eljárási cselekményt kísérő, esetleg azzal kapcsolatos magyarázatot, részletezést tartalmazó.

Itt említendő még a Be. 178. §-a által szabályozott egyéb adatgyűjtési tevékenység, amely szintén az információk sokrétű forrása, hiszen az eljárásokban, különösen a nyomozati szakban a nyomozó hatóság számos megkeresést indít a telefonszolgáltatóknak, pénzintézeteknek, vagy a büncselekmény helyszínét megtekintheti, szaktanácsadót vehet igénybe, személyt vagy tárgyat kiválasztathat, illetve felvilágosítást kérhet a bemutatott személyről vagy tárgyról. Az e megkeresésekre érkezett válaszokról, illetve az e cselekmények során beszerzett információkról e szakasz (3) bekezdésének előírása szerint a nyomozó hatóságnak az a tagja, aki az adatszerzést végezte, jelentést készít.

Így nemcsak az egyes adatszerző cselekményekről, hanem a megkeresésre érkezett válaszok kiértékeléséről is rendőri jelentésnek kell készülnie, a gyakorlat tanúsága szerint azonban e rendőri jelentések az eljárásokban – a nyomozó hatóságok leterheltsége miatt – rendre elmaradnak, így a magyarázó átkötések az ügyiratból kimaradnak, nehezebbé, lassúbbá téve az értelmezést a büntetőeljárás későbbi szakaszaiban.

Az 1/2004. BJE szerint a rendőri jelentés közokiratnak minősül, mert azt hatóság, ügykörében eljárva, a megszabott alakban állítja ki, s az közhitelességgel tanúsítja a rendőri intézkedés megtörténtét.

Tanulmányában *Mihalik-Kálmán Andrea* is „sajátos okirati bizonyítéknak” nevezi a rendőri jelentést.¹¹

Az Alkotmánybíróság a következőket írja a rendőri jelentésről mint az okirati bizonyítás lehetséges eszközéről: „A jelentés alakszerűséghez nem kötött irat, amelyben a nyomozó hatóság tagja összegzi a történet lényegét, rendszerint utólag és a résztvevők részéről történt hitelesítés nélkül. A jelentéstartalmi valóságát az eljáró nyomozó aláírásával igazolja. Az a lehetőség, hogy bizonyos bizonyítási eszközökről, illetve eljárási cselekményekről jegyzőkönyv helyett jelentés készíthető, alkalmas adhat arra, hogy a jelentés tartalma a valóságtól objektíve vagy szubjektíve eltérjen. Azonban a jelentésnek a büntetőeljárás rendszerében elfoglalt helye, az eljárás résztvevőinek eljárási jogai, a hatóságokat terhelő bizonyítási kötelezettség, ugyanakkor a bizonyítékok értékelésének szabadsága, valamint a közvetlenség elve megfele-

¹⁰ A büntetőeljárás legfontosabb kérdései. Varga Zoltán, a Kúria nyugalmazott bírójának 2013. szeptember 30-i előadása a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetemen.

¹¹ Mihalik-Kálmán Andrea: A rendőri jelentés, mint okirati bizonyíték a büntetőeljárásban. Jogi Fórum, 2013. november 30. [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mihalik-kalman_andrea_a_rendori_jelentes_mint_okirati_bizonyitek_a_buntetoeljarasban\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mihalik-kalman_andrea_a_rendori_jelentes_mint_okirati_bizonyitek_a_buntetoeljarasban[jogi_forum].pdf)

lő biztosítékokat teremtenek arra, hogy a büntető felelősségre vonásnak az Alkotmányban, az alapvető jogok között rögzített egyetlen tétele se szenvedjen sérelmet."¹²

A Be. 168. §-a szerint a nyomozó hatóság tagja az általa végzett nyomozási cselekményekről – ha az ügyész másképp nem rendelkezik – jegyzőkönyv helyett jelentést készíthet, amely tartalmazza az elvégzett eljárási cselekmények megjelölését, és ezek tartalmának tömör összefoglalását akként, hogy az eljárási szabályok megtartása is ellenőrizhető legyen.

A tárgyi bizonyítási eszköz esetében – figyelembe véve a Be. 115. (1) és (2) bekezdéseit – leszögezhetjük, hogy már maga az eljárási törvény is több fajtájukat említi. E bizonyítékfajta információs értékét passzívnak osztályoznám, hiszen valójában e helyen a törvény tárgyat (dolgot) említi, amely statikus sajátossága miatt más információt nem is közvetíthet az eljárásban.

Így tehát a törvényszöveget elemezve példalózó jelleggel említhetjük azokat a tárgyakat, amelyek a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben az elkövető nyomait hordozzák, bűncselekmény elkövetése útján jönnek létre, vagy amelyeket a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak, és alkalmasak a bizonyítandó tény bizonyítására. Ha ezt az utolsóként leírt törvényi rendelkezést nézzük és hozzászámítjuk azt, hogy a törvényi felsorolás példalózó jellegű, akkor megállapíthatjuk, hogy számtalan olyan tárgy kerülhet be a büntetőeljárásba, amely a későbbiekben tárgyi bizonyítási eszköz lehet.

Információs adathordozásuk alapján két csoportba oszthatom a tárgyi bizonyítási eszközöket. Az egyik csoport, amely önmagában hordozza a bizonyító értéket, ilyenek lehetnek a vagyon elleni bűncselekmények miatt indított eljárások során feltalált, lefoglalt és bűnjelként kezelt olyan eltulajdonított tárgyak, amelyeket a sértett kétséget kizáróan felismert vagy azok más módon kétséget kizáróan ilyenként azonosíthatók, így önmagukban alkalmasak bizonyítéknak. A másik csoportot azon tárgyi bizonyítékok alkotnák, amelyek önmagukban nem alkalmasak a bizonyításra, bizonyító erejüket általában a szakértői vélemény adja. Ezek azok a tárgyak, amelyek – a törvény szóhasználatában – az elkövető nyomait hordozzák, vagy amelyeket a bűncselekmény eszközéül használtak. Ezek esetében ahhoz, hogy bizonyítékként lehessen felhasználni őket, a legtöbb esetben szakértő igénybevételére van szükség (például eszköznyomok, hamis vagy hamisított okiratok). Ebben az esetben tehát a bizonyítékká válás katalizátora a szakértőre vonatkozó garanciális rendelkezés.

Bonyolultabb esetekben e két csoport keveredhet, ekkor az önmagában is bizonyítékként felhasználható információt tartalmazó tárgy (dolog) olyan egyéb elváltozással is bír, hogy ahhoz szakértőt kell igénybe venni (például a sértett által kétséget kizáróan felismert, a sértett nevén nyilvántartásba vett trezor, rajta a gyanúsítottnál házkutatáskor megtalált feszítővas nyomával).

Az első csoportba sorolnám a képfelvételeket, amelyek adott esetben önmagukban bizonyítják a bűncselekmény elkövetését, a második csoportba a hangfelvételeket, amelyek azonosításához szakértő szükséges.

A tárgyi bizonyítási eszközökkel kapcsolatban megjegyezném, hogy – az eljárást segítő – célszerű nyomozati szakban kvázi okirati bizonyítással megerősíteni ezeket. Tehát ha az ügyiratban mellékletként elhelyezett biztonsági kamera felvételének elemzéséről a hatóság írásos jelentést készít, meggyőződésem, hogy mind az ügyészi, mind a bírói szakban ez hathatós segítség lesz, már ha a jelentés megfelelően objektív.

Speciális információforrások

Mindenképpen különbséget tennék az információk beszerzésének módjai között, így szükségszerűen eltérően kezelem az előbbiekben említett információszerzési módozatoktól eltérő csatornákon megszerezhető információkat. Ilyenkor természetesen nem az eredmény, az információ lesz más, mert a beszerzett ismeret csak egyfajta lehet, hanem maguk a megismerési források térnek el bizonyos specialitásuk miatt.

Lehetnek jogszabályi előírás miatt speciális módok (tikos információ-, illetve adatgyűjtés), valamint végrehajtási módjánál fogva speciális módon beszerzett információk (poligráf). Végül, véleményem szerint olyan módszer is létezik, amely mind jogszabályi háttere, mind pedig speciális végrehajtása miatt válik az előbbi „nyílt” forrásokon kívülivé (információvásárlás).

E három említett információforrás bármelyikének analízálása bőven túlterjedne e tanulmány keretein, így csupán röviden jellemzem őket.

A tikos információgyűjtés a Be. 200. § szakaszának rendelkezése szerint az ügyész és a nyomozó hatóság olyan adatszerző tevékenysége, amelynek során bírói engedély alapján az elkövető kilétének, tartózkodási helyének megállapítása, elfogása, valamint bizonyítási eszköz felderítése érdekében a nyomozás elrendelésétől a nyomozás iratainak ismertetéséig az érintett tudta nélkül lehet adatszerző tevékenységet folytatni.

E forrás annyiban különleges, hogy ebben az esetben először a garanciális utat kell megnyitni az eljárásban, amely jelen esetben a bíró engedélye, majd ezután keletkezik az információ, amely – tekintve az erre vonatkozó törvényi rendelkezéseket – kizárólag passzív információ lehet, és ez is csak bizonyos bűncselekmények esetében szerezhető be.

A rendőrségi törvény (Rtv.) 63. §-a alapján a titkos információgyűjtés lényege, hogy a rendőrség bűncselekmény elkövetésének megelőzése, megakadályozása, felderítése, megszakítása, az elkövető kilétének megállapítása, elfogása, körözött személy felkutatása, tartózkodási helyének megállapítása, bizonyítékok megszerzése, a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése, valamint a büntetőeljárásban részt vevők védelme érdekében – törvény keretei között – titokban információt gyűjthet.

Ezen információforrás különlegességét az adja, hogy az Rtv.-ben leírt szabályozása mellett minősített jogszabályok látják el a háttérszabályozást, így az információk eljárásbeli átalakulását e jogszabályok teszik lehetővé, összhangban az alaptörvény rendelkezéseivel és a Be. alapelveivel.

A poligráfós vizsgálatok során megszerzett információkat egy olyan speciális módszerrel kapjuk, amelyhez szakértő tudás szükséges. A vizsgálat során olyan kérdéseket teszünk fel, amelyekre a választ magunk sem ismerjük, mivel a történeteket sem ismerjük, legjobb esetben valamilyen korábban beszerzett információ nyomán elképzelésünk van róla. Az adott szituáció, valamint a kérdések és az ezekre adott válaszok által kiváltott élettani, fiziológiai változások, bonyolult számítások után mutatják meg azt, hogy legnagyobb eséllyel melyik válasz hamis. Így bár a módszer aktivitást feltételez, a kapott információ passzív információként kategorizálható.

A Be. mind a tanú, mind pedig a gyanúsított esetében megengedi – beleegyezésükkel – a poligráffal való vizsgálatot. A 453. § (3) bekezdése megtiltja viszont a fiatakorúak poligráfós vizsgálatát. Fontos jogszabály a poligráffal való vizsgálatok szempontjából a 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet, amely részletesebben rögzíti a vizsgálat menetét, dokumentálását. A poligráfós vizsgálat mint információs forrás kérdésére szándékosan nem a szakértői vélemény információs értékét tárgyaló résznél tértem ki, három okból: jelenleg Magyarországon a poligráfós vizsgálatokat nem független igazságügyi szakértők végzik – bár a Legfelsőbb Bíróság a BH 1997/115. számú határozatával a poligráfós vizsgálatot a pszichológiai szakértői vélemény keretei közé helyezte –, a vizsgálatban részvételre senki sem kötelezhető, végül lefolytatását tekintve egy speciális kihallgatás, ezeket az érveket figyelembe

véve nélkülözi a vegytiszta szakértői eljárás ismérveit, így inkább kriminalisztikai azonosító eszköznek minősül.

Az információvásárlás talán a legspeciálisabb válfaja az információforrásoknak. Az Rtv. 66. §-a lehetővé teszi, hogy a rendőrség a vele együttműködők tevékenységéért anyagi ellenszolgáltatást nyújtson. Ez esetben egy olyan adatra vonatkozó ismeretről van szó, amelyről a hatóság nem tudja, hogy létezik, vagy – jobb esetben – tudja, csak az adat birtokosáról nincs tudomása. Ha ezen ismeret létezéséről, vagy az adat birtokosáról hivatalos tudomása lenne, nem volna szükség a megvásárlására, hiszen az információ egy egyszerű tanúkihallgatással az eljárásba bevihető lenne, és ex lege bizonyítékká válna. Az így megszerzett ismeretet a hatóság azonban a legtöbb esetben nem, csak az ismeret felhasználásának eredményét tudja az eljárásba „bevezetni”, méghozzá oly módon, hogy az információ forrása nem válhat ismertté. Az információvásárlás módszeréről titkos jogszabályok rendelkeznek, valamint a beszerzés módja teszi speciálissá, hiszen az ismeret beszerzése, ellenőrzése és a díj kifizetésének helye általában nem a hatóság hivatalos helyeiben történik.

Latens információk

A büntetőeljárások nyomozati vagy előkészítő szakában nagyon sok olyan információ keletkezik, amelyet a nyomozó, vizsgáló lát, hall, megért, feldolgoz, de különböző okok miatt ezek nem kerülnek be a nyomozati iratok közé. E helyütt nyilván nem arra gondolok, hogy perdöntő bizonyítékokról való tudomásszerzés esetén az erre kötelezett nem ellenőrzi, vagy gyakorlatiasan szólva nem „járja le”. Ezek inkább olyan töredékinformációk, amelyek egyes nyomozati cselekmények alatt járulékosan adódnak. Így az egyes helyszíneken járva, adatgyűjtéseket végezve, kihallgatásokkor, beszélgetésekből, jegyzőkönyvön kívüli véleményekből olyan ismeretekre tesz szert, illetve az elkövetett cselekményről olyan egyedi képet alakíthat ki, amely képet az eljárás iratai soha se lesznek képesek visszatükrözni senkinek. Így egyetérték Bócz Endrével abban, hogy az eljárás iratai a későbbi szakaszokban olyan képet tükröznek, amely nem azonos a bűncselekmény történeti tényállásával, ez csak a bűncselekményt hordozó történés kaleidoszkópszerű része.¹³

¹³ Bócz Endre – Finszter Géza: i. m. 17. o.

Ezért lenne kívánatos, hogy ezeket az ismerettöredékeket (példaként szolgálhat erre a tanú, vagy a gyanúsított kihallgatáson, házkutatáskor vagy más cselekmények közepette tanúsított viselkedése) az eljáró feljegyezze a nyomozati iratok közé, ezzel mintegy megtámogatva, felerősítve az adott eljárási cselekmény információs értékét. Ezek a lényeges körülmények, fontos információk – gyakran az ügy gyors megoldásának okán – kimaradnak, így a büntetőeljárás további szakaszaiban részt vevők számára latens információk maradnak.

Összegzés

Azt gondolom, hogy a nyomozásban az információk beszerzésekor a törvényesség, a sikerre törekvés és a körültekintés összeegyeztethető követelmény. Bár az egyes információk megszerzése sokszor időigényes, így például a szakértői tevékenység kapcsán az a meglátásom, hogy a szakértői intézetek létszámának, ezzel egyidejűleg pedig a szakértők rendelkezésére álló határidőknek az ésszerűsítésére lenne szükség, sokszor munkaiigényes (példa lehet erre a helyszíni kihallgatás), mégis a jogállamiság követelménye az eljárásban türelemre és a szabályok tiszteletére, és főként betartására int.

A beszerzett információk és információhordozók tekintetében szükség-szerű azok teljes körű, az előírásoknak megfelelő archiválása annak érdekében, hogy megalapozott bizonyítékként szolgálják a büntetőeljárás minden szakaszát, megteremtve egy megalapozott ítélet meghozatalának lehetőségét.

Végül meggyőződésem, hogy az információk büntetőeljárásba jutásának útját az eljárási jogszabályok jelölik ki, kriminalisztikai módszerek által van kikövezve, az eljárók tapasztalatával szegélyezve, és az út végén a kaput az alaptörvény egyértelműen kifejezett és a jogszabályokból kikristályosodó eljárási garanciái jelentik. Mert milyen dicső dolog is az, hogy az eljárási garanciákat mi magunk alkotjuk, kvázi akadályt állítva a büntetőeljárás útjába, és ezeken az általunk emelt akadályokon keresztül juttatjuk az eljárást az objektív igazság állapotába.